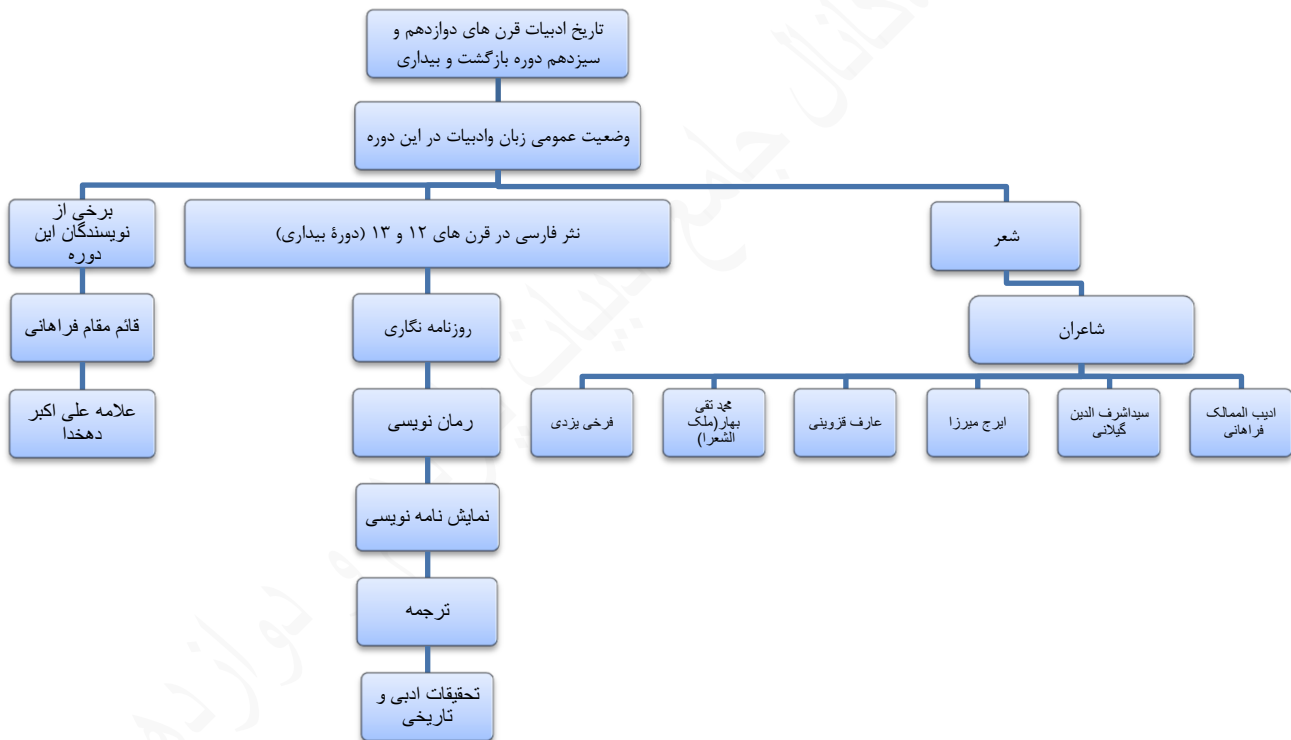

به نام خدا

درس یکم : تاریخ ادبیات قرن های دوازدهم و سیزدهم (دوره بازگشت و بیداری)

نمایه کلی درس

۱۱ <https://t.me/adabiyatjame> کانال جامع ادبیات یازدهم و دوازدهم

اهداف آموزشی درس:

- ۱- شناخت عوامل مؤثر در تغییر سبک از هندی به بازگشت و دلیل نامگذاری سبک بازگشت؛
- ۲- آشنایی با عوامل مؤثر در بیداری مردم در قرن ۱۳؛
- ۴- آشنایی با لفظ، قالب و محتوای شعر و شاعران و نویسندگان بنام این دوره؛
- ۵- آشنایی با نثر نویسی و حوزه های ادبی موجود در دوره مشروطه؛
- ۶- مهارت در تشخیص شعر بازگشت و آشنایی با برخی از نویسندگان دوره؛
- ۷- ایجاد نگرش مثبت و علاقه نسبت به تحولات ادبی
- ۸- آشنایی با ادبیات معاصر و تنی چند از شاعران بنام این دوره.

روش های پیشنهادی برای تدریس

- ۱- روش پرسش و پاسخ
- ۲- روش کارایی گروه
- ۳- روش تدریس اعضای گروه
- ۴- روش واحد کار

چند پیشنهاد برای تدریس :

- دبیر به همراه دانش آموزان مروری مختصر بر بخش تاریخ ادبیات سال گذشته داشته باشد.
- دبیر می تواند دروس تاریخ ادبیات را به کمک دانش آموزان به شکل نمودار و چارت های آموزشی در بیاورند و در تدریس از این وسایل جهت تثبیت یادگیری استفاده کنند.
- تقسیم بندی دروس و تعیین آن برای هر گروه و هر فرد جهت مطالعه و ارائه درس در امر یادگیری مؤثر خواهد بود .
- استفاده از تصاویر شاعران و نویسندگان در کلاس درس نیز امر یادگیری را تسریع می کند .
- برگزاری مسابقه در ضمن کار دانش آموزان را به یادگیری ترغیب می کند.
- تعیین تحقیق درباره شاعران و نویسندگان این دوره و طراحی سوال از درس توسط دانش آموزان نیز روشی دیگر جهت بالابردن میزان یادگیری دانش آموزان می تواند باشد.

۱۱ کانال <https://t.me/adabiyatjame> جامع ادبیات یازدهم و دوازدهم

خلاصه درس ۱

عواملی که در ایجاد بازگشت ادبی موثر بودند

- ۱- تضعیف جامعه در اثر شکست ایران از روسیه تزاری
- ۲- تراج کتابخانه اصفهان و پیرو آن ارتباط مجدداهل ذوق با ادب کهن
- ۳- توجه به ادبیات در دربار قاجاریه و رونق بازار شعر و شاعری و مدح شاهان

افراد فعال در دوره بازگشت ادبی:

مشتاق اصفهانی: اداره ادیبان انجمن ادبی اصفهان (در زمان کریم خان زند)

عبدالوهاب نشاط: تاسیس انجمن ادبی نشاط

به ریاست فتحعلی شاه: تاسیس انجمن ادبی خاقان

هدف تشکیل انجمن ادبی خاقان ← رهایی بخشیدن شعر فارسی از تباهی و انحطاط اواخر دوره صفوی

علت های پیروی شاعران سبک بازگشت ادبی از اسلوب کهن:

۱- به سبب فقر فرهنگی حاکم بر جامعه

۲- سستی و رخوت حاکم بر ادبیات

دو ویژگی شعر بازگشت ادبی

۱ - توجه به سبک خراسانی و عراقی در سطوح زبانی، ادبی و فکری

۲ - زبان، تخیل و اندیشه در این سبک تکرار شنیده هاست .

شاعرانی که قالب های مختلفی در این دوره (بازگشت ادبی) شعر سروده اند عبارتند از:

- معروفترین شاعر دوره بازگشت ادبی: هاتف اصفهانی

- قصیده سرایان به سبک شاعران کهن خراسانی و عهد سلجوقی: صبای کاشانی، قآنی شیرازی و سروش اصفهانی

- غزل سرایان به سبک عراقی و سبک حافظ و سعدی: مجمر اصفهانی، فروغی بسطامی و نشاط اصفهانی

اهمیت شاعران دوره بازگشت ادبی ← خارج کردن زبان شعر از حالت سستی که در اواخر سبک هندی وجود داشت توسط شاعران این دوره

الف- ایجاد موضوعات جدید
ب- ورود اصطلاحات و لغات غربی

ویژگی های فکری شعر بازگشت ادبی

۱- ورود شعر در بین مردم و تبدیل شعر به صدای فریاد مردم؛

(اواسط دوره قاجار)

۲- توجه شاعران به محتوا بیشتر از صور خیال و جنبه های شاعرانه؛

۳- اعتقاد به تغییر و دگرگونی در شعر تا بتواند مسایل و پدیده های تازه را در خود جای دهد.

مهم ترین عوامل فرهنگی و اجتماعی موثر بر ادبیات عصر بیداری :

۱- تاثیر جنگ های نافرجام ایران و روس و توجه مردم به واقعیت ها و امکانات فنی دنیای جدید

۲- کوشش های عباس میرزا، ولیعهد فتحعلی شاه در روی آوردن به دانش ها و فنون جدید

۳- اعزام دانشجویان ایرانی به خارج از کشور برای تحصیل

۴- رواج صنعت چاپ و روزنامه نویسی و ترجمه و نشر کتابهای غربی

۵- تاسیس مدرسه دارالفنون به فرمان امیر کبیر و آموزش دانش های نوین در آن

چگونگی شکل گیری « ادبیات بیداری » یا « ادبیات مشروطه »:

نقد شرایط موجود توسط شعرای آزادیخواه و گروهی از روشنفکران که با وجود مخالفت دولت، اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در شعر به تصویر کشیده شد و موجب پیدایش ادبیات بیداری شد.

شاعران شاخص دورهٔ بیداری

- ملک الشعرای بهار
- نسیم شمال
- میرزا فتحعلی آخوند زاده
- عبدالرحیم طالبوف
- میرزا آقاخان کرمانی

ملک الشعرای بهار

نسیم شمال

میرزا فتحعلی آخوند زاده

عبدالرحیم طالبوف

میرزا آقا خان کرمانی

ادبیات مشروطه یا ادبیات بیداری: به ادبیاتی که گویای اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی آن روزگار باشد.

محور فکری ادبیات بیداری:

وطن، قانون خواهی و مبارزه با استبداد و استعمار، بحث از حقوق اجتماعی، برانگیختن احساسات ملی و میهنی، توجه به فراگیری علوم جدید، پیکار با بیگانه و بیگانه خواهی، انتقاد از نابسامانی ها، نفی عقاید خرافی در جامعه، سخن از حقوق زنان

رونق شعر در شهر تهران به دلیل تمرکز بیشتر فعالیتهای سیاسی و مطبوعاتی و بعد تبریز

- انتخاب زبان محاوره جهت ایجاد ارتباط با مردم نتیجه تشکیل نهضت آزادیخواهی

زبان شعر در این دوره - نقد مظاهر استبداد و استعمار

- استفاده از زبان ادبی برای بیان دیدگاه خود

- شعر را بیان زیبایی واقعیات و وسیله ای برای بهبود زندگی می دانستند که از طریق

روزنامه ها و مطبوعات در اختیار مردم قرار می گرفت

برخی از شاعران دوره بیداری

فعالیت اصلی : روزنامه نگاری

دیوانش شامل قصاید، ترجیع بندها و مسمط (بیشترین حوادث و اوضاع آن روزگار)

مضامین اشعارش: وطنی، سیاسی، اجتماعی

ادیب الممالک فراهانی

زبان شعرهایش ساده و طنز آمیز و عشق به وطن

مدیر روزنامه «نسیم شمال» و چاپ آن

سرودن شعر انتقادی «ای قلم»

سید اشرف الدین گیلانی

مهارت به کار گیری تعبیرات عامیانه و آفریدن اشعاری ساده و روان

سرودن اشعار طنز، هجو و هزل

دارای اندیشه های نو گرایانه در اشعار ولی به دلیل جایگاه خانوادگی و تفکرات شخصی او، در زمره شاعران از ادیخواه قرار نگرفت.

ایرج میرزا

آشنایی با زبان فارسی و ادبیات کهن و مسائل جدید دنیا

سرودن اشعار به سبک خراسانی و زبان حماسی

مدرس دانشگاه، روزنامه نویس، شاعر، پژو هشگر

محمدتقی بهار (ملک الشعرا)

شاخص ترین شاعر دوره بازگشت ادبی و بیداری به خاطر آزادیخواهی و

افتادن به زندان تحت تاثیر مسعود سعد بود. نماینده مردم یزد در دور هفتم

مجلس

فرخی یزدی

شاعر وطنی و موسیقی دان، مهارت در سرودن تصنیف و ترانه های

عارف قزوینی

میهنی، سادگی و دور از پیچدگی اشعارش، معروف به دردمندترین سرایندگان عصر بیداری

ویژگی های نثر فارسی در قرن های ۱۲ و ۱۳ (دوره بیداری)

۱- ساده و بی پیرایه شدن نثر

۲- رواج گسترش روزنامه به عنوان رسانه

۳- روی آوردن به ترجمه و ادبیات داستانی بر اثر ارتباط با ادبیات اروپا پ تغییر مخاطبان

۴- نزدیک شدن متون نثر به زبان مردم کوچه و بازار

پیشگامان نثر فارسی در دوره بیداری و بازگشت ادبی:

قائم مقام فراهانی، علامه دهخدا، رضا قلی خان هدایت، زین العابدین مراغه ای، عبدالرحیم طالبوف، ناصرالدین شاه قاجار، میرزا آقاخان کرمانی.

انواع نثر در دوره بیداری:

۱- روزنامه نگاری ۲- رمان نویسی ۳- نمایش نامه نویسی ۴- ترجمه ۵- تحقیقات ادبی و تاریخی

مهم ترین روزنامه های دوران بیداری:

«صور اسرافیل» با مدیریت میرزا جهانگیرخان / «نسیم شمال» با مدیریت ونویسندگی سید اشرف الدین حسینی
گیلانی به زبان طنز/ «مجله بهار» نشریه ادبی به انتشار «میرزا یوسف خان اعتصامی آشتیانی» / «مجله دانشکده»
و «نوبهار» با مدیریت ملک الشعرا بهار

موضوع روزنامه ها در این دوره بیشتر در قالب مقاله مطالب سیاسی ، اجتماعی و گاه علمی است.

علت روی آوردن رمان نویسان به رمان تاریخی:

الف- به دلیل نوعی باستان گرایی و حاکم بودن روحیه کاوشگرانه در شناخت هویت گذشته میان آن ها
ب- به دلیل سیاست های موجود در جامعه، نگارش رمان های تاریخی و اجتماعی درد سرش کمتر از روز نامه نویسی و نوشتن رمان سیاسی بود .

شاخص ترین رمان نویسان :

محمد باقر میرزا خسروی رمان «شمس و طغرا»

میرزا حسن خان بدیع رمان های: «شمس الدین و قمر» و «داستان باستان»

نمایش نامه نویسی :

-به شکل جدید از زمان ناصرالدین شاه رواج یافت

-اولین نمایش نامه نویسی «میرزا آقا تبریزی» با تالیف سه نمایشنامه کوتاه

-زبان نمایشنامه ها مانند نثر قبل از مشروطه ساده، روان، بی تکلف و عوام فهم

ترجمه :

مهمترین عامل رشد و آگاهی و تحول اندیشه ایرانیان ترجمه است:

-مهمترین ترجمه «سرگذشت حاجی بابای اصفهانی» ترجمه میرزا حبیب اصفهانی

-تاسیس چاپ خانه در زمان فتحعلی شاه

تحقیقات ادبی و تاریخی :

در این دوره این نوع تحقیق کم شده بود. تنها اثر قابل توجه: تاریخ بیداری ایرانیان «تالیف: ناظم الاسلام کرمانی» با موضوع تاریخ مشروطه

نویسندگان دوره بیداری: قائم مقام فراهانی، علامه علی اکبر دهخدا

ویژگی های نثر قائم مقام فراهانی:

۱- معروفترین نویسنده و سیاستمدار دوره مشروطه

۲- فرد موثر در ادبیات، با تغییر سبک نگارش واز بین بردن تکلف در نثر

۳- آوردن اصطلاحات رایج وامیخته به شعر و ضرب المثل های لطیف به سبک گلستان

۴- گاهی آوردن عبارات موزون و مسجع

۵- احیا کننده نثر فارسی

۶- مهمترین اثرش «منشآت»

علی اکبر دهخدا

قائم مقام فراهانی

آثار نثر علامه علی اکبر دهخدا:

از پیشگامان نثر جدید فارسی و شعر هم می سرود. موثر در رواج نثر ساده و عامیانه و موثر بر روی داستان های محمد علی جمال زاده و صادق هدایت بوده است .

۱- انتشار مجموعه چرند و پرند با موضوع طنز آمیز سیاسی، اجتماعی (با کمک میرزا جهانگیر خان صور اسرافیل)

۲- انتشار روزنامه «سروش» در استانبول

۳- نوشتن مفصل ترین فرهنگ لغت : « لغت زبان فارسی»

۴- امثال و حکم

تنظیم: فرحناز حسینی ، استان البرز، <https://t.me/adabiyatjame11> کانال جامع ادبیات یازدهم و

دوازدهم

پاسخ خودارزیابی های درس ۱

۱_ دو تن از پیشگامان رمان نویسی قبل از مشروطه را نام ببرید و از هر کدام اثری بنویسید .

محمد باقر میرزا رمان « شمس و طغرا»، میرزا حسن خان بدیع با دو اثر « شمس الدین و قمر» و « داستان باستان»

۲_ مهم ترین عوامل فرهنگی و اجتماعی موثر بر ادبیات عصر بیداری را بررسی کنید .

۱_ تاثیر جنگ های نافرجام ایران و روس و توجه مردم به واقعیت ها و امکانات فنی دنیای جدید ؛

۲_ کوشش های عباس میرزا، ولیعهد فتحعلی شاه در روی آوردن به دانش و فنون جدید؛

۳_ اعزام دانشجویان ایرانی به خارج از کشور برای تحصیل

۴_ رواج صنعت چاپ و روزنامه نویسی و ترجمه و نشر کتاب های غربی

۵_ تاسیس مدرسه ی دارالفنون به فرمان امیر کبیر و آموزش دانش های نوین در آن

۳_ ویژگی های شعر هر یک از شاعران زیر را بنویسید .

فرخی یزدی :وی تحت تاثیر شاعران گذشته خصوصا مسعود سعد و سعدی بوده و آشنایی با سعدی طبع وی را شکوفا ساخت . اندیشه های پر شور آزادی و وطن داشت .

عارف قزوینی :شعر عارف ساده و دور از پیچیدگی بود .وی مضامین وطن دوستی و ستیز با نادانی را زیبا و پرشور می خواند و یکی از دردمندترین سرایندهان عصر بیداری بود .

ایرج میرزا:او در به کار گیری تعبیرات عامیانه تعبیرات عامیانه و آفریدن اشعاری ساده و روان مهارت بسیار داشت . در طنز ،هجو و هزل نیز دستی داشت . در طنز ، هجو و هزل نیز دستی داشت.در شعر وی اگرچه اندیشه های نوگرایانه وجود دارد، ولی جایگاه خانوادگی و تفکرات شخصی او ،مانع از آن می شود که در ردیف شاعران آزادی خواه مشروطه قرار گیرد . ایرج میرزا از شعرهای غربی نیز ترجمه هایی کرده است که در نوع خود ابتکاری محسوب می شود.

۴_ شاخص ترین درون مایه های شعر فارسی در دوران بیداری را بیان کنید ؟

آزادی ، وطن ، قانون خواهی ، مبارزه با استبداد و استعمار ، بحث از حقوق اجتماعی ، برانگیختن احساسات ملی و میهنی ، توجه به فراگیری علوم جدید ، پیکار با بیگانه و بیگانه خواهی ، انتقاد از نابسامانی ها ، نفی عقاید خرافی در جامعه و سخن از حقوق زنان

۵- نثر فارسی در دوره ی بیداری چه تحولاتی یافت ؟

در سال های انقلاب مشروطه در نثر فارسی دگرگونی هایی به وجود می آید که نثر را به سمت سادگی و بی پیرایگی سوق می دهد از آن جمله می توان به رواج و گسترش روزنامه به عنوان رسانه ، روی آوردن به ترجمه وادبیات داستانی براساس ارتباط با ادبیات اروپا و تغییر مخاطبان نوشته ها اشاره کرد . کسانی چون قائم مقام فراهانی، علامه دهخدا ، رضا قلی خان هدایت ، زین العابدین مراغه ای ، عبدالرحیم طالبوف ، میرزا آقا خان کرمانی ، ناصرالدین شاه قاجار و چند تن دیگر از نویسندگان، از پیشگامان نثر ساده ی این دوره بوده اند ونوشته های آنان به زبان مردم کوچه و بازار نزدیکتر شده است .

۶- چه عواملی در ایجاد نهضت باز گشت ادبی موثر بودند؟

تاراج کتابخانه اصفهان، توجه به ادبیات در دربار قاجاریه و رونق بازار شعر و شاعری و مدح شاهان تضعیف جامعه در اثر شکست ایران از روسیه تزاری

۷- در شعر دوره بیداری از نظرزبانی چه تحولاتی دیده می شود ؟

در این دوره ادبیات - خصوصا شعر - برای آن که بتواند با توده مردم ارتباط برقرار کند زبان محاوره را برگزید تا قابل فهم تر باشد و مفاهیم جدید را با زبانی ساده انتقال دهد. به این ترتیب نهضت ساده نویسی همراه با نهضت آزادیخواهی شکل گرفت ونویسندگان و شاعران مظاهر استبداد و استعمار را نقد می کردند و برای بیان دیدگاه خود زبان ادبی را برمی گزیدند. شعر از نظر آنان بیان زیبای واقعیات و وسیله ای برای بهبود زندگی بود که از طریق روزنامه ها و مطبوعات در اختیار مردم قرار می گرفت .

درعصر بیداری به دلیل تمرکز بیشتر فعالیت های سیاسی و مطبوعاتی در تهران، شعر و ادب هم بیشتر به این شهر منحصر می شد؛ حتی روزنامه نسیم شمال را که سید اشرف الدین در رشت منتشر می کرد، مردم تهران می خواندند . بعد از تهران، تبریز بازار سیاسی و پر رونقی داشت .

۸- توضیح دهید قائم مقام فراهانی در حوزه نثر فارسی چه جایگاهی دارد ؟

از معروفترین نویسندگان و سیاستمداران بزرگ دوره ی بیداری است که علاوه بر خدمات و اقدامات بزرگ سیاسی ، در ابیات نیز بسیار موثر بود . او با تغییر سبک نگارش، تکلف را در نثر از بین برد و مسائل عصر را با کاربرد زبان و اصطلاحات رایج و آمیخته به شعروضرب المثل های لطیف، به سبک گلستان سعدی نوشت و موجب اقبال عامه به نثر گردید . عبارات کوتاه او نیزگاه موزون و مسجع اند. قائم مقام احیا کننده نثر فارسی است و « منشآت» مهم ترین اثر اوست .

منابعی که می توان برای تدریس درس اول و درس هفتم استفاده کرد:

آرین پور، یحیی، از صبا تا نیما ، انتشارات زوآر، تهران
حاکمی، اسماعیل، ادبیات معاصر ایران ، انتشارات اساطیر
خاتمی ، احمد ، نگاهی به ادبیات معاصر ایران ، نشر علم
سپانلو، محمدعلی، نویسندگان پیشرو ایران (از مشروطیت تا ۱۳۵۰)، ، موسسه انتشارات نگاه
صفا، ذبیح الله، تاریخ ادبیات ایران، انتشارات ققنوس، تهران
کریمی ، ثریا، زندگینامه و آثار شعرای معاصر ایران (آوای قرن)، ج ۱ و ۲، انتشارات سبزان
مظفریان، منوچهر، دیوان پروین اعتصامی، موسسه و چاپ انتشارات علمی
نقابی، دکتر عفت، فارسی عمومی، انتشارات سخن
یاحقی ، محمدجعفر، چون سبوی تشنه، انتشارات جامی

?????

به کوشش :فرحناز حسینی ،استان البرز (کرج)، تاریخ اجرای کارگاه :۹۷/۵/۱۳

گروه دبیران ادبیات ایران(تنظیم شده براساس چاپ نهایی کتاب علوم و فنون سال تحصیلی ۹۸-۹۷)

کانال جامع ادبیات یازدهم و دوازدهم <https://t.me/adabiyatjame11>